

Збірник наукових праць

Випуск 28

Педагогічний альманах

Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради

ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 28

ХЕРСОН

2015

УДК 37.013

ББК 74 я 43

Затверджено рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України (наказ № 747 від 13 липня 2015 р.).

Рекомендовано до друку вченою радою Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (протокол № 6 від 04.11.2015 р.).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Іван	БЕХ	доктор психологічних наук, професор (Україна)
Євдокія	ГОЛОБОРОДЬКО	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Віктор	ОЛІШНИК	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Василь	КУЗЬМЕНКО	доктор педагогічних наук, професор, головний редактор (Україна)
Марія	ПЕНТИЛЮК	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Григорій	ПУСТОВІТ	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Галина	САГАЧ	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Ніна	СЛЮСАРЕНКО	доктор педагогічних наук, професор, відповідальний секретар (Україна)
Нада	БАБІЧ	доктор педагогічних наук, професор (Хорватія)
Бажена	МУХАЦКА	доктор педагогічних наук, професор (Польща)
Раїса	СЕРЬОЖНИКОВА	доктор педагогічних наук, професор (Росія)
Олександр	ТЕСЛЕНКО	доктор педагогічних наук, доктор соціологічних наук, професор (Казахстан)
Анатолій	ЗУБКО	кандидат педагогічних наук, професор (Україна)
Ірина	ЖОРОВА	кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Юлія	КУЗЬМЕНКО	кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Сергій	МОЇСЕЄВ	кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Наталія	ТЕРЕНТЬЄВА	кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Галина	ЮЗБАШЕВА	кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Олена	КОХАНОВСЬКА	кандидат педагогічних наук (Україна)

РЕЦЕНЗЕНТИ: Францішек МАРЕК – доктор педагогічних наук, професор (Польща);
Олександр ЯНКОВИЧ – доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Педагогічний альманах : збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. – Випуск 28. – 319 с.

У збірнику наукових праць відомі дослідники, педагоги-практики загальноосвітніх навчально-виховних закладів, професійно-технічних навчальних закладів, вищих начальних закладів I-II і III-IV рівнів акредитації висвітлюють теоретичні й прикладні аспекти модернізації сучасної освіти. Упровадження висвітлених на сторінках збірника наукових праць матеріалів сприятиме вирішенню різноманітних проблем сучасної загальноосвітньої та професійної школи.

Для науковців і педагогів-практиків загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних та вищих навчальних закладів, працівників інститутів післядипломної освіти.

Автори несуть відповідальність за достовірність інформації, точність фактів, цитат, інших відомостей, за порушення авторських прав будь-яких юридичних і фізичних осіб, а також за використання даних, що не підлягають публікації у відкритому друці. Думки авторів можуть не співпадати з думкою редакції. Передрук матеріалів допускається тільки з письмового дозволу редакції. При використанні матеріалів, опублікованих в «Педагогічному альманасі», посилання на збірник наукових праць обов'язкове.

Смолярчук О. Ф. Стан навчання англійській мові в університетах Китайської Народної Республіки.....	168
Хмельковська С. В. Гра як чинник підвищення мотивації навчання майбутніх учителів іноземних мов.....	173
Якімець Ю. М. Концептуальні засади підготовки майбутніх фахівців технічного профілю до проєктувальної діяльності.....	178
Розділ 4. ТЕОРІЯ ЗМІСТУ, ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИМ ПРОЦЕСОМ.....	186
Федяєва В. Л., Федяєва М. С. Сучасні підходи до підготовки управлінських кадрів за магістерською програмою «Управління навчальним закладом (за типом)».....	187
Корольова І. І. Реалізація компетентнісного підходу у процесі професійної підготовки менеджерів освіти.....	193
Одайник С. Ф. Сучасні освітні технології як основа професіоналізму керівника загальноосвітнього навчального закладу.....	198
Розділ 5. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА.....	205
Жорова І. Я., Криницький Є. А. Модель формування готовності майбутнього соціального працівника до роботи з молодіжними громадськими організаціями.....	206
Краснова Н. П. Соціально-педагогічний потенціал «event-технології».....	212
Левчук І. Б. Становлення та розвиток благодійності як одного із напрямків просвітницько-громадської діяльності православних братств Волинської губернії.....	218
Нечипорук А. І. Волонтерський загін у загальноосвітньому навчальному закладі: соціально-педагогічний супровід і підтримка.....	222
Петрук Л. П. Народні традиції як чинник соціалізації дитини дошкільного віку.....	227
Федоруц М. В. Спортивний туризм як вагомий чинник формування соціальної компетентності старшокласників.....	231
Розділ 6. ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ.....	237
Жорова І. Я. Організаційно-методичні аспекти атестації педагогічних кадрів (70-80 роки ХХ століття).....	238
Козловська І. М. Становлення та розвиток змісту професійно-технічної освіти на засадах інтегративного підходу.....	244
Мешко Г. М., Мешко О. І. Збереження і зміцнення професійного здоров'я вчителя: ретроспективний аналіз.....	251
Данилова О. І. Чинники розвитку професійно-технічної освіти на Півдні України в 1958-1998 рр.....	259
Кан О. Ю. Іноземні мови як складова змісту освіти українських університетів II половини ХІХ – початку ХХ століття.....	264
Кохановська О. В. Внесок провідних науковців другої половини ХІХ ст. у розвиток природничо-математичної освіти в Україні.....	271
Кузьменко Ю. В. Висвітлення проблеми формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки у навчально-методичній літературі 80-х рр. ХХ ст.....	277
Мусієнко В. С. Періодизація розвитку проблеми формування почуття патріотизму в дітей у дошкільних навчальних закладах України (1930-1991 рр.).....	283
Падун Н. О. Особливості організації виробничого навчання та навчально-виробничої практики в закладах профтехосвіти України (історичний аспект).....	290
Пушинська А. А. Формування духу мислення в молодших школярів засобами навчального діалогу в концепції В. Сухомлинського.....	296
Рошчін І. Г. Ретроспективний аналіз процесу формування програмно-інструктивної бази фізичного виховання учнів в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ століть).....	303
Ткачук М. М. Європейська педагогічна думка і розвиток ідеї національного виховання в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ століття).....	311
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	317

Данилова Е. И.

**ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ
НА ЮГЕ УКРАИНЫ В 1958-1998 ГГ.**

В статье исследовано развитие профессионально-технического образования на Юге Украины в историко-педагогической ретроспективе. На основе анализа социально-экономических трансформаций южного региона Украины автором выделены три периода развития этой системы образования в 1958-1998 гг. (1958-1968 гг.; 1969-1987 гг.; 1988-1998 гг.).

Изучение научной литературы, архивных источников позволило определить факторы влияния на развитие профессионально-технического образования исследуемого региона в 1958-1998 гг. Автором доказано, что это развитие находилось в прямой зависимости от социально-экономических, структурно-организационных и содержательно-технологических изменений, которые происходили в стране.

Ключевые слова: профессионально-техническое образование, профессионально-технические учебные заведения, развитие, периодизация развития профессионально-технического образования, Юг Украины.

Danylova O. I.

**FACTORS OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL AND TECHNICAL EDUCATION
IN THE SOUTH OF UKRAINE IN 1958 – 1998 YEARS**

The article researched development of professional and technical education in the South of Ukraine in historical and pedagogical retrospective. On the base of analysis of social and economic transformations of Southern region of Ukraine, the author pointed out three periods of development of this system of education in 1958 – 1998 years (1958 – 1968 years – formation of Soviet system of professional and technical education in the South of Ukraine; 1969 – 1987 years – intensification of development of professional and technical education in the South of Ukraine; 1988 – 1998 years – contradiction of development of professional and technical education in the South of Ukraine).

The publication emphasizes that development of professional and technical education in different regions of a country had its peculiarities that were caused by social and economic components, specific character of industrial manufacture. Educational processes in the South of Ukraine developed in the context of people's needs of region in qualified working personnel. Specific character of a region, civic life demanded domination of professional and technical teaching establishments of agricultural, water, land-improvement and ship-repairing profiles. On the base of learning of scientific literature, archival sources, it is determined and it is exposed components of influence on development of professional and technical education of researched region in 1958 – 1998 years.

Keywords: professional and technical education, professional and technical teaching establishments, development, division into periods of development of professional and technical education, South of Ukraine.

УДК 372.881.1

Кан О. Ю.*

**ІНОЗЕМНІ МОВИ ЯК СКЛАДОВА ЗМІСТУ ОСВІТИ УКРАЇНСЬКИХ
УНІВЕРСИТЕТІВ II ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ**

У статті здійснено історико-педагогічний огляд навчання іноземних мов в університетах України II половини XIX – початку XX століття, окреслено їх місце в системі навчання в зазначений період, з'ясовано чинники, які впливали на обсяг, методи та особливості викладання іноземних мов. У статті подано основну інформацію, що стосується навчання іноземних мов, починаючи з 1850 року. Стаття містить дані про навчання іноземних мов як у класичних університетах, так і вищих навчальних закладах іншого профілю, що дає змогу ширше схарактеризувати зміст освіти українських університетів. Стаття охоплює територіальні межі всієї сучасної України, включаючи не тільки

© Кан О. Ю.

університети, які входили до складу Російської імперії, а й Західний регіон, який входив до складу Австро-Угорської імперії.

Ключові слова: навчання іноземних мов, університети України другої половини XIX – початку XX століття, класичні мови, нові мови.

Сучасна вища освіта має на меті створити сприятливі умови для розвитку й навчання конкурентоспроможної особистості на вітчизняному та світовому ринку праці. Одним із головних завдань української вищої школи є дослідження історико-педагогічного досвіду викладання іноземних мов, адже він постає теоретичною основою сучасної університетської освіти, де вивчення іноземних мов є ключовим фактором усіх ланок освіти.

Теоретичною основою сучасної університетської освіти є історико-педагогічний досвід, вивчення якого – одне з головних завдань української вищої школи. Так, важливо дослідити навчання іноземних мов в українських університетах, проаналізувати зміст, узагальнити досвід, визначити перспективи розвитку. Історичні традиції навчання іноземних мов мають бути враховані в новітніх навчальних програмах професійної підготовки фахівців.

Важливе значення для дослідження аспектів викладання іноземних мов в університетах України окресленого періоду становлять роботи, присвячені ретроспективному аналізу організації діяльності вищих навчальних закладів України (XIX – поч. XX ст.), що представлені низкою дисертацій сучасних дослідників історії України та історії вітчизняної педагогіки (Л. Березівська, Л. Вовк, Г. Додонова, Л. Зеленська, В. Іващенко, Г. Косінова, Л. Курило, І. Курляк, М. Левківський, О. Мартиненко, О. Микитюк, І. Мозгова, М. Носалевич, О. Осова, А. Павко, О. Пташний, Н. Пузирьова, Н. Сейко, О. Сипченко, Т. Стоян, О. Сухомлинська, Ю. Фесько, С. Черняк, М. Ярмаченко та ін.).

Проблемі іншомовного компонента в навчальному процесі гімназійної освіти України періоду другої половини XIX – початку XX століття присвячено дисертацію А. Долапчі. Широкий спектр питань щодо професійної підготовки вчителів та викладачів іноземних мов в Україні досліджуваного періоду висвітлено в науковому доробку О. Місечко. Вивченню іноземних мов в університетах України (XIX – початок XX століття) присвячено дисертаційну роботу Ю. Шелест. Низка вчених досліджувала викладання іноземних мов в окремих університетах України II половини XIX – початку XX століття: Н. Дороніна вивчала викладання іноземної філології в імператорському університеті Св. Володимира, Г. Жерновой – у Чернівецькому університеті, В. Качмар і Р. Тарнавський описали історію розвитку філософського факультету Львівського університету в австрійський період.

Проаналізувавши вищезазначені дослідження, у цій статті охоплюємо не тільки навчання іноземних мов у класичних університетах як основних закладах, де вивчали іноземні мови, а також висвітлюємо дані щодо навчання іноземних мов в інших вищих закладах освіти. Територіальні межі дослідження включають всю сучасну територію України, а не її окремі регіони.

Мета статті – здійснити історико-педагогічний огляд навчання іноземних мов як складової змісту освіти в університетах України другої половини XIX – початку XX століття.

Друга половина XIX століття в освітньому просторі ознаменувалася значними змінами в діяльності університетів, що насамперед було пов'язано з політичними діями уряду країни: на території України, яка перебувала під владою Російської імперії, політика царату стосовно вищої освіти стала жорсткішою, що зумовлювалося вільнодумством і коливаннями серед студентства; на західній Україні, яка була під владою Австро-Угорської імперії, під впливом повстання 1848 року уряд став активніше вдаватися до поступок українському національному руху. На території, яка була підвладна Російській імперії, у другій половині XIX початку XX століття існували

Харківський (1805), Київський (1834), Новоросійський університети (1865), Ніжинський історико-філологічний інститут (1875), Глухівський учительський інститут (1874), Київський Фребелівський педагогічний інститут (1907), Київська духовна академія (1819), Вищі жіночі курси у Києві, Харкові та Одесі, Вищі загальноосвітні курси для осіб обох статей (1906). Усі ці заклади освіти можна віднести до класичних або педагогічних.

Також існувала низка закладів, яка готувала фахівців для промисловості та сільського господарства: Харківський ветеринарний інститут (1851), Харківський технологічний інститут (1885), Київський політехнічний інститут (1898), Білоцерківський державний аграрний університет (1750), Луганський національний аграрний університет (1898), Національний аграрний університет (1898), Харківський державний аграрний університет імені В. Докучаєва (1816), Херсонський державний аграрний університет (1874), Таврійська державна агротехнічна академія (1874), Уманський державний аграрний університет (1844). На території під владою Австро-Угорської імперії до 1918 року існували Львівський університет (1661), Чернівецький університет (1874), Львівський політехнічний інститут (1844), Український державний лісотехнічний університет (1874), Львівська державна академія ветеринарної медицини імені С. Гжицького (1784), Львівський державний аграрний університет (1856).

Україна того періоду була територіально поділена, і кожна з територій керувалася різними урядами. Це ускладнює виявлення загальних чинників, які мали вплив на навчання іноземних мов в українських університетах другої половини XIX – початку XX століття. Нормативне, правове та організаційне забезпечення університетів зазначеного періоду, а також неусталеність принципів і методів навчання іноземних мов ускладнили вивчення освітнього процесу навчання іноземних мов логічно та послідовно.

Але важливою віхою в історії викладання іноземних мов можна назвати 1850-ті роки, коли в декількох університетах одночасно стали з'являтися історико-філологічні факультети, що стало новим етапом у викладанні іноземних мов. Бажання царату всебічно контролювати студентство як один із небезпечних елементів, вплинуло на процес управління діяльністю вищих навчальних закладів. Так, одним із документів, що коригував зміст навчання в університетах, стала «Інструкція ректорам університетів та деканам» (1 січня 1850 р.), яка зобов'язувала професорів представляти детальні програми навчальних дисциплін на затвердження факультетських зборів та ректора [6, с. 120]. Згідно з цим документом філософські факультети розділили на два факультети, один з яких був історико-філологічним. Але було це пов'язано не з бажанням Міністерства заохотити до вивчення іноземних мов, а з наказом видалити філософію як науку з університетських планів [2, с. 388].

Ю. Шелест у своєму дослідженні зазначила, що на формування компонента іноземної філології в змісті університетської освіти впливали культурні й суспільні чинники, які зумовили еволюцію мовної освіти на теренах України. Іноземні мови викладалися майже в усіх вищих навчальних закладах України, включаючи не тільки класичні університети. Як предмет іноземні мови вивчалися у Львівській колегії, Острозькій та Києво-Могилянській академіях, де для цього використовувалися традиційні для європейських університетів форми й методи. Так, у Львівській колегії основою навчання іноземних мов слугувала програма, запозичена з єзуїтських шкіл. Ця програма передбачала вивчення античних авторів латинською мовою, якій приділялося більше уваги, ніж грецькій. Грецька вивчалася тільки на філософському відділенні, а старосвйська – на теологічному відділенні [10, с. 11].

Проаналізувавши навчання іноземних мов як складової освіти в Острозькій академії, робимо висновок, що саме цей заклад зробив вагомий внесок у розвиток такого навчання в українських університетах. Ю. Шелест відзначає, що Острозька академія відіграла роль духовно-просвітницького осередку, який згуртував навколо себе інтелектуальну еліту України-Русі та Східної Європи, збагачуючи національну культуру та, водночас, запозичуючи культурно-освітні надбання західноєвропейських

держав. Острозька академія віддавала перевагу грецькій мові, вважаючи Київську Русь спадкоємницею Стародавньої Греції [10, с. 5].

Що стосується Київської (Киево-Могилянська) академії, то треба зазначити, що вона також використовувала як модель навчання організаційну й змістову структуру єзуїтської колегії. Провідною мовою викладання в академії була латинська. Використовувалися класичні підручники і посібники з латини, як і в інших європейських школах вищої освіти.

Слід зазначити, що латинська мова була основною і важливою мовою для того часу. Вільне володіння латиною характеризувало людину як освічену, давало можливість займати більш престижні та значущі посади. Викладання в усіх європейських університетах проводилося латиною, що робило українські університети частиною загальноєвропейської системи освіти.

Польська, російська, слов'янська мови вивчалися в Київській академії тільки на початкових курсах. Але вони не мали вагомого значення для процесу навчання та використовувалися для пояснення граматики латини на початковому рівні навчання іноземних мов [10, с. 8].

Так звані нові європейські мови стали з'являтися в навчальних програмах Київської академії згодом, що було зумовлено орієнтацією на освітній процес у Західній Європі. Але це не скасовувало вивчення класичних мов: поряд із класичними передбачалося вивчення нових мов, які мали сприяти розширенню наукових та освітніх стосунків. У дисертації Ю. Шелест відзначено, що належний рівень викладання європейських мов забезпечували випускники академії, які завершували освіту за кордоном і ставали професорами вітчизняних вищих шкіл [10, с. 8].

Що стосується Львівського університету, то 1850 рік приніс до його освітнього процесу такі зміни: під впливом революційних подій 1848 року австро-угорський уряд дозволив низку змін у межах університету, а саме створити кафедру руської словесності та кафедру класичної філології, що поряд з іншими кафедрами входили до складу філософського факультету. Серед дисциплін навчальної програми цього факультету були польська мова та українська мова, як обов'язкові дисципліни, та італійська, французька, арамейська, самаритянська та староеврейські мови – як факультативні [5, с. 81].

У другій половині 1850-х років усі курси, які читалися на філософському факультеті Львівського університету, поділялася на три фахи: філософсько-історичний, математично-природничий і філологічний. На філологічному фаху вивчалися грецька, польська, французька та українська мови [5, с. 82].

Не відрізнявся в системі навчання іноземних мов і Київський університет, де викладалися також класичні й нові мови. Викладання багатьох дисциплін відбувалося латиною, тому що вона було зрозумілою і для польських, і для вітчизняних студентів. Поряд із латинською мовою вивчалася й грецька. Складовими вивчення латини й грецької були правила граматики обох мов, синтаксис, стилістика та фразеологія, що базувалися на творах античних класиків. Основним методом роботи був переклад з аналізом граматичних конструкцій. Як зазначає у своїй статті Н. Дороніна, кожен викладач класичних мов викладав декілька дисциплін одночасно – латинську, грецьку мову та старожитності, із нових іноземних мов знав обов'язково польську, німецьку чи французьку. Така поліфункціональність могла бути завдяки загальній тенденції отримання університетської підготовки вчителями гімназій та вищих навчальних закладів на той час [3, с. 66].

Система розподілу груп за рівнем знань давала можливість викладачу опанувати мови з базового рівня для менш обізнаних студентів, що особливо важливо було для навчання грецької мови, яка не була поширеною в гімназіях. Слабкі групи (перший або нижчий розряд) вивчали грецьку мову та старожитності з початкового рівня. Такі студенти опанували мову практичним способом, вивчаючи фонетику, граматику, синтаксис і збагачували вокабуляр. Зі студентами сильної групи знання мови

вдосконалювалися шляхом читання та аналізу неадаптованих автентичних текстів. Вони також вивчали літературу, історію словесності. Кожна група студентів мала по три години занять на тиждень. Методика обиралася викладачем самостійно, спираючись на свій власний досвід і розсуд. Н. Дороніна підкреслює той факт, що грецьку мову і старожитності викладали латинською мовою, а римську словесність і старожитності – німецькою та латинською мовами. Лектор італійської мови читав предмет французькою, тому вільне володіння латинською та однією з нових мов було, очевидно, обов'язковим [3, с. 67].

На відміну від Київської та Острозької академії, навчання іноземних мов в Імператорському університеті Св. Володимира базувалося на методах та програмах германської та польських шкіл.

З розширенням складу викладачів і мов, що вивчалися, в університеті почали використовувати методи дерптської школи. Але в гімназіях не було належного рівня викладання мов, тому цей метод не був дієвим у таких умовах, оскільки базувався на спадкоємності рівня знань випускників гімназій.

Що стосується науково-методичної бази, слід відзначити, що здебільшого вона складалася з власних доробок викладачів факультету (це, наприклад, «Грамматика англійської мови» В. Даніеля 1885 р., «Практическое руководство для изучения итальянского языка» Глівенко 1899 р., курс італійської мови Ф. Бертоні) [3, с. 69].

Унаслідок статуту 1863 року в університеті з'являються кафедри порівняльної граматики індоєвропейських мов і зарубіжної літератури, що сприяло введенню низки нових дисциплін з порівняльного мовознавства.

Однак сучасні іноземні мови (німецька, англійська, чеська) так і не мали своїх кафедр. Нові мови вважалися допоміжними у викладанні класичних мов. Таке положення зберігалось до початку ХХ століття, коли кафедра західноєвропейських літератур була розподілена на романський та германський відділи. Це було новим кроком у системі навчання нових іноземних мов.

Новоросійський імператорський університет, який було засновано 1865 року, як і всі класичні університети віддавав перевагу вивченню класичних мов. Класична філологія була представлена професорами, видатними філологами-класиками Ф. Коршем, Ф. Струве, Е. Фон-Штерном. Після затвердження статуту 1884 року основна увага приділялася вивченню класичних мов та античної літератури. Кафедри класичної філології мали значущу долю (67 %) годин із загального навчального навантаження. На відміну від Імператорського університету Св. Володимира, у Новоросійському університеті існували окремі кафедри іноземних мов. Вони викладали французьку, англійську, італійську й німецьку мови. Але ці заняття майже не відвідувалися, оскільки не були обов'язковими (наказ Вченої ради Університету від 1866 року), хоча знання однієї мови (французької чи німецької) було необхідним, якщо студент хотів отримати ступінь кандидата. З 1900 року в Новоросійському університеті припинили своє існування кафедри іноземних мов, але заняття з іноземної мови проводилися факультативно. Розвивалося в Новоросійському університеті і сходознавство. Цей напрямок був представлений вивченням санскриту, що здійснювали Д. Овсяннико-Куликовський та О. Томсон, які викладали на кафедрі порівняльного мовознавству й санскриту [3, с. 67-68].

Упровадження навчання іноземних мов у неklasичних вищих навчальних закладах відбувалося досить повільно та невпевнено. Типових навчальних програм для аграрних вищих навчальних закладів у ХІХ – на початку ХХ ст. не існувало, тому в більшості випадків при їх створенні використовувався досвід відповідних структур країн Західної Європи. Стан викладання іноземних мов у таких університетах, як правило, зводився до факультативних занять при здобутті найнижчого ступеня освіти (вивчали французьку чи німецьку мови) та як вступний екзамен при отриманні більш високого ступеня. Наприклад, у Львівській академії ветеринарної медицини для отримання ступеня доктора ветеринарної медицини претендент писав заяву з проханням допустити його

до захисту дисертації. Ректор і професори-рецензенти проводили попередню співбесіду з кандидатом з метою з'ясування його здатності вести самостійну наукову роботу, перевіряли його стилістичну підготовку, знання іноземних мов та латини [1, с. 93].

Ще одним осередком вищої освіти України був Чернівецький університет, заснований 1875 року. Факультетів було три – теологічний, філософський і юридичний. Навчання велося німецькою мовою. Але на теологічному факультеті вивчали старослов'янську граматику. Існувала кафедра української мови та літератури, яку очолював професор С. Смаль-Стоцький [4, с. 320].

Особливістю цього закладу освіти було те, що поряд із навчанням класичних мов тут існувала кафедра румунської мови та літератури, яка була заснована з самого початку існування університету. Це зумовлено історичними зв'язками Буковини з Румунією.

1919 року, після возз'єднання Буковини з Румунією, кафедра реформувалася у дві академічні одиниці: а) кафедра румунської мови та її діалектів, яку очолив А. Прокопович (1884–1946); б) кафедра сучасної румунської літератури і фольклору під керівництвом Л. Мораріу (1888–1963) [4, с. 320].

Отже, на основі аналізу проблеми навчання іноземних мов як складової змісту освіти в період становлення університетської освіти в Україні у II половині XIX ст. – початку XX століття можна встановити такі закономірності й тенденції:

– навчання іноземних мов у змісті освіти університетів України на території під владою Російської імперії базувалося на впровадженні досвіду традицій європейської системи освіти, яка мала провідне значення та новітню методологію викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах. Для всіх університетів України зазначеного періоду було притаманне викладання латинської та грецької мови як основних класичних мов; щодо нових мов, то їх викладання було зумовлене попитом серед студентів і наявністю необхідних фахівців;

– нові іноземні мови в навчальному процесі не мали великого значення до XX ст., що пояснюється тим, що академічні програми зосереджувалися на вивченні класичних мов, зокрема латинської, яка давала переваги при працевлаштуванні, вважалася мовою освіти, науки і дипломатії;

– дедуктивний метод був основним у навчанні іноземних мов. Він полягав у формальному опануванні мовним матеріалом. Основними прийомами роботи були переклад і механічне заучування. Виявлено, що основними формами занять у вищих навчальних закладах України у II половині XIX – початку XX століття були лекція та практичне заняття. Головними методами вивчення іноземних мов зазначалися читання, переклади з російської іншими мовами, заучування напам'ять текстів іноземними мовами та ін. Також використовувалися викладачами такі методи, як наочні, практичні, словесні (пояснення і тлумачення текстів; переклад з однієї мови іншою; читання іншомовних текстів з аналізом граматичних конструкцій та подальшим коментуванням іноземною або рідною мовою; виконання самостійної роботи, переважно рефератів і творів; заучування текстів іноземними мовами та тлумачення їх під час занять).

Подальшої уваги та розвитку потребують питання співвідношення вивчення різних іноземних мов у гімназіях та університетах України у XIX–XX століттях; вивчення східних мов у XIX столітті; навчання іноземних мов у технічних та аграрних університетах України зазначеного періоду.

Література:

1. Білан Л. Л. Система підготовки фахівців-аграрників в Україні (XIX – початок XX ст.) / Білан Л. Л., Білан С. О. – К. : Аграрна освіта, 2011. – 168 с.
2. Владимирский-Буданов М. Ф. История Императорского Университета св. Владимира / М. Ф. Владимирский-Буданов. – К. : Тип. Имп. ун-та св. Владимира, 1884. – 674 с.

3. Доронина Н. В. Иностранная филология в императорском университете Св. Владимира в XIX – начале XX ст. // Альманах современной науки и образования. – 2014. – № 3. – С. 66-69.
4. Жерновеј Г. Я. Румунська філологія у Чернівецькому університеті – історія становлення та сучасний стан / Г. Я. Жерновеј // *Studia Linguistica*. – 2011. – № 5. – С. 320-324.
5. Качмар В. Філософський факультет Львівського університету в австрійський період (від відновлення до утраквізації навчального закладу) / Володимир Качмар, Роман Тарнавський // *Краєзнавство*. – 2013. – № 1. – С. 81-90.
6. Кирдан О. Л. Управлінська діяльність у вітчизняних університетах XIX століття / О. Л. Кирдан // *Витоки педагогічної майстерності*. – 2012. – № 10. – С. 119-124.
7. Общий устав Императорских Российских Университетов (18 июня 1863). [Электронный ресурс] // Мета библиотека: [сайт]. – Режим доступа: [http://lib.meta.ua/book/19347/\(09.12.15\)](http://lib.meta.ua/book/19347/(09.12.15)). – Загл. с экрана.
8. Общий Устав императорских российских университетов 1884 года [Электронный ресурс] // История реформ: [сайт]. – Режим доступа: <http://www.reformshistory.ru/reformy/reformy-aleksandra-iii/reformaobrazovania/universitetskayareforma/ustav1884-g>.
9. Семенцова Ю. М. Стан навчання іноземних мов у період становлення університетської освіти в Україні у XIX столітті / Ю. М. Семенцова // *Вісник Житомирського державного університету*. – 2010. – № 54. – С. 112-115.
10. Шелест Ю. М. Вивчення іноземних мов в університетах України (XIX – початок XX століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Юлія Миколаївна Шелест. – Житомир, 2014. – 22 с.

Кан Е. Ю.

ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ КАК ЭЛЕМЕНТ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ II ПОЛОВИНЫ XIX – НАЧАЛА XX ВЕКА

В статье осуществлен историко-педагогический обзор обучения иностранным языкам в университетах Украины II половины XIX – начала XX века, определено их место в системе обучения в упомянутый период, выяснено причины, которые влияли на объем, методы и особенности преподавания иностранных языков, начиная с 1850 года. Статья содержит данные про изучение иностранных языков как в классических университетах, так и в высших учебных заведениях другого профиля, что дает возможность шире охарактеризовать содержание образования украинских университетов. Статья охватывает территориальные границы всей современной Украины, включая не только университеты, которые входили в состав Российской империи, но и Западный регион, который входил в состав Австро-Венгерской империи.

Ключевые слова: обучение иностранным языкам, университеты Украины II половины XIX – начала XX века, классические языки, новые языки.

Кан О. Ів.

FOREIGN LANGUAGES AS ELEMENT OF CONTENT OF EDUCATION OF UKRAINIAN UNIVERSITIES IN THE SECOND HALF OF THE XIX-TH – THE BEGINNING OF THE XX-TH CENTURY

The article deals with historical and pedagogical review of foreign languages teaching at Universities of Ukraine in the second half of the XIX-th – the beginning of the XX-th century. It is determined their place in the system of education of mentioned period. It is defined the reasons that influenced on volume, methods and peculiarities of foreign languages teaching starting since 1850.

The article contains data about foreign language studying as well as at classical Universities and at higher educational establishments of other specializations that enable wider description of content of education of Ukrainian Universities. The article covers territorial boundaries of the whole modern Ukraine including not only Universities that were under the government of Russian Empire but Western region too, which was a part of Austro-Hungarian Empire that time.

The article describes some aspects of teaching at the following Universities: Kyiv University, Lviv University, Cherniotsi University, Odessa University, and Lviv Veterinary Academy. The article concluded that the main activities were reading, writing, learning by heart, translation. The main forms

at lessons were group, pair and individual work; practical training and lectures were widely spread in those times. It is noted that the main languages at Universities of that period were classical languages as Latin and Greek. Some European languages were not too much developed till the XX-th century. German, English, French, Italian, Spanish languages became popular later.

Keywords: foreign language teaching, universities of Ukraine in the second half of the XIX-th – the beginning of the XX-th century, classical languages, new languages.

Рецензент: Слюсаренко Н. В.

УДК 373.5.016:5(477)»19/20»

Кохановська О. В.

ВНЕСОК ПРОВІДНИХ НАУКОВЦІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ. У РОЗВИТОК ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В статті окреслено внесок провідних науковців другої половини XIX століття у розвиток природничо-математичної освіти на території українських земель, які перебували у той час в складі Російської імперії. В процесі дослідження встановлено, що розвиток природничо-математичної освіти у другій половині XIX століття відбувся на загальноєвропейському рівні і важлива роль у цьому належить вченим-природознавцям, педагогам, математикам, біологам, фізикам, хімікам тощо. Вони працювали переважно на базі вищих навчальних закладів та громадських об'єднань. Їх відкриття суттєво вплинули на розвиток як самих дисциплін природничо-математичного циклу, так і на методику їх викладання на різних освітніх рівнях.

Ключові слова: провідні науковці, природничо-математична освіта, історія освіти.

Останніми роками у науковців значно зріс інтерес до питань становлення і розвитку української педагогічної думки. Це зумовлено насамперед необхідністю переглянути та об'єктивно переоцінити окремі принципові положення, висновки, привести їх до єдиної логічної системи вітчизняної педагогічної думки [9]. Деякі тенденції розвитку освіти, трансформуючись крізь час, майже не змінилися.

Особливо гостро нині постало питання щодо розвитку природничо-математичної освіти, яка є концептуально важливою для розвитку як кожної особистості, так і суспільства загалом.

В контексті досліджуваної проблематики особливу зацікавленість викликає період XIX – початку XX століття, який характеризувався інтенсифікацією освітніх процесів в Україні, особливо у напрямку становлення та розвитку природничо-математичної освіти.

Аналіз наукової літератури підтверджує ґрунтовне вивчення науковцями процесів становлення та розвитку освіти в Україні (в тому числі і природничо-математичної). Останніми десятиріччями виконано ряд досліджень щодо загальних питань розвитку освіти та різних аспектів природничо-математичної підготовки у різні періоди існування нашої держави. Більшість з них присвячено становленню і розвитку науково-педагогічної думки та освіти в Україні та її регіонах (Л. Березівська, Н. Гупан, Т. Завгородня, І. Зайченко, М. Євтух, Н. Коляда, В. Кузьменко, О. Попова, Н. Слюсаренко, О. Сухомлинська, О. Янкович та ін.).

Проте деякі аспекти розвитку природничо-математичної освіти другої половини XIX століття залишилися недостатньо розкритими.

Метою статті є аналіз впливу діяльності видатних науковців-математиків, фізиків, хіміків, біологів, хіміків, природознавців та ін. на розвиток природничо-математичної освіти другої половини XIX століття.